

Áron szerelme

Sinkó Ervin

Rudolf, így hívták az én új barátomat, nem tágitott mellőlem azután sem, hogy elhagyhattuk a kórházat. Az ő révén egész sereg más fiatal emberrel kerültem ismeretségbe, munkásokkal, diákokkal és munkanélküli tisztviselőkkel. Minden szombat este ott lehettem az összejövetelükön, s hallgathattam, amint órákon keresztül olvasnak és vitatnak egy-egy broszúrát, cikket vagy könyvet. Hallgathattam, mondom, mert ha valaha helyénvaló volt a hasonlat a száraz homokról, mely felissza az eső áldását, akkor ez még senkire jobban nem állt, mint rám; hallgattam azonban nemcsak ez okból. A társaságnak szombat esténként Liza hozta a szellemi s nem egyszer a testi táplálékot is, és az ő jelenlétében kinyitni a szájam, vagy pláne egyenesen hozzáintézni egy szót, az olyan kísértések közül valónak látszott, mint amilyen az embert néha előveszi, ha hídon járva az alatta hömpölygő Szaj-nának a vizére néz. Mindig azzal az érzéssel ültem ott, mint a szélhámos, aki fél, hogy leleplezik, s vigyáznia kell, hogy el ne árulja magát. S mindig megkönnyebbülten, ha Liza eltávozott, mert ő nemigen maradt sokáig közöttünk. Mindig úton volt, mindig el kel-

lett tépnie magát valahonnan, hogy hozzánk jöhessen, és alig volt velünk rövid ideig, rá-ránézett a karórájára, mert valahol már vártak rá. De amíg ott volt közöttünk, senki se vehette le róla a szemét. Egy-egy szavával hosszú vitákat döntött el, s ha valamit megmagyarázott, soha nem volt az embernek az az érzése, hogy valami láthatatlan katedra magasából néz le a hallgatóira. Sőt mindig megmaradt annak a felfoghatatlanul világos, fiatal lánynak, aki tud ugyan a párizsi kommunről, az őskommunizmusról és a mensevikiek meg bolsevikiek közötti harcról igen alapos képet adni, de előtte vagy utána, ha kedve támad rá, bukfencet vet a szoba közepén, és büszkén mutatja be, hogyan tudja tenyerét a cipője orrára tenni anélkül, hogy a térdét behajlítaná.

— A középkorban elégették volna mint boszorkányt — mondta róla egyszer egy diák, aki valószínűleg szintén szerelmes volt bele.

Különös volt nekem hallgatni Áront. Ha átvennem a szót, gondoltam, s ugyanebből az időből való emlékeimet eleveníteném föl, nem egyikőnnyen ta-

lálná ki, hogy ezek az emlékek ugyanarról a Lizáról szólnak. Amit Áron látott, az is Liza volt, az a Liza, aki Áronnak kellett, de én tudtam, őbenne mindenki, aki közelebb került hozzá, megtalálhatta, azt találta s azt kapta meg, amit éppen keresett. S ebben az ő sokféleségében mindig igaz volt, mindig őszintén és teljesen változott át aszerint, hogy kinek a szeme melyik lelkét hívta, akarta. A szenzibilitása tette afféle mesebeli „terülj, terülj asztalkám”-má: önkéntelenül és kimeríthetetlenül mindig azt találta fel, ami a ránézőnek legjobban kellett. Mindig egy-egy emberrel való kapcsolata volt az, aminek nemcsak saját magát, de mindent és mindenki mást kegyetlen következetességgel alárendelt. Feltétlenül, skrupulus nélkül, felhők és fák gondtalanságával.

Ha azonban emberekkel állt szemben, akikkel egyszer belsőleg szakított... Apja, egykori „valóságos belső titkos tanácsos”, néneji, számszerint négyen, tradíciókhoz ragaszkodó, buzgó katolikusok és valamennyien tekintélyes minisztériumi tisztviselők feleségei — mind együtt, elkeseredetten és felháborodva küzdöttek az elfajzott legfiatalabb lány kompromittáló politikai szimpátiái s megbotránkoztató extravaganciái ellen. Liza viharos családi szcénákat s az ellene csatasorba álló szigorokat, sértéseket, fenyegetéseket hideg szemmel és azzal az unalommal állt, mint akinek a szeme előtt valami rossz, túlságosan banális filmet pergetnek le. Tőle magától tudtam, hogy egy ilyen hosszabb viharos családi jelenet alatt dolgozta ki fejében a díszletek tervét Hauptmann Takácsaihoz, melynek előadására valamelyik munkásműkedvelő csoport készült...

Amit csinált, amit szeretett, az megszállva tartotta. S mintha valami automatikus titkos zár működött volna benne s zárta volna el minden ellenkező irányból ostromló külső benyomás elől. Ha valamelyik befolyásos és magát jó pszichológusnak vélt sógora beidéztette a rendőrségre, hogy ott „ráijesszenek és észretéritsék” — hogy ilyenkor milyen lehetett, azt onnan tudom, mert nekem magamnak is meg kellett ismernem azt a Lizát, aki egyszerre süketen és vakon, önmagának hideg szobrává lesz. Ugyanaz a Liza, aki addig csupa hajlékony lágyság, melankólia és kislányosan félnék odaadás volt...

Velem szembe nála ez akkor következett be, mikor ő Áronnak nélkülözhetetlenné vált, s ő, nem kis részben épp ezáltal, Áronban találta meg mindazt, amit lázas tevékenységében addig hiába keresett. Addig az ő ezer ügyével, azokra hasonlított, akik naphosszat nyitva hagyják a rádiókészüléküket, mert nem tudnak a csenddel mit kezdeni. Sose voltam benne biztos. Ha azt hittem, hogy közelebb nem is lehetnénk egymáshoz, tartom — egyszerre órájára pillant, felpattan, s úgy tépi ketté a legszebb órát a gyermek barbárságával, akinek mindegy, hogy mibe vág bele, ha egyszer olló van a kezében.

Kezdetben Áron csak annyival jelenthetett többet a számára, amennyire a többi gondjaiba vett ügynél is nehezebb, legnehezebben elrendezhető ügyére akadt benne. Ha köztünk, más tucat név és esemény közt, Liza Áront is szóvá tette, s köztünk külön témaként is szerepelt, akkor csak azért, mert ahhoz képest, hogy Áron milyen kiúttalan nyomorban vergődött, Liza társasága többi tagjainak a nyomorában volt valami konszolidáltság és rendszer, mely mégis lehetségessé tette a nélkülözések között való lavírozást, a mégis-folytatásnak keserves, de rugalmas technikájú művészetét.

Áron maga ez időről így emlékezett meg:

— Az Ó-Testamentum átkai közt az első közt szerepel „*az idegen*”-ként való élet. „*És nem nyugszol meg és nem leszen a te lábadnak nyugodalma: mert ad ott az Úr néked rettegő szívet... és áruljátok magatokat szolgálul és nem leszen, aki megvegyen. És leszesz álmélkodásra, példabeszédre és csúfságra minden népeknek, melyek közé viszen az Úr.*” Ó, a szadista zsidó Isten látod, nem felejtettem máig se el, s fenéig ittam az ő átkának poharából, épp akkor, Bécsben. Idegen! S közben csak félig igaz, hogy átok idegennek lenni. Idegennek van joga luxus-hotelekben lakni, ragyogó éttermek közt válogatni, éjszakai mulatóhelyeket a maga szolgálatába állítani. Csak a nyomorhoz nem adott jogot az idegennek az éhes város. Mint valami Kain-bélyeget, mint gyilkosnak a véres ruháját, úgy kellett a rendőrség elől rejtegetnem, hogy nincs lakásom és nincs mit ennem. De arra sincs joga az idegennek, hogy dolgozzék. Egyszer Rudolf, az én első bécsi barátom, ta-

lált számomra valami kisegítő munkát szabóműhelyben. Harmadnap már közelépett fenyegető tilalommal az idegeneket ellenőrző hatóság. Ez alkalommal beszéltem először hosszabban Lizával, akinek összeköttetések egész apparátusát kellett mozgásba hoznia, hogy elkerüljem a megtorló intézkedést: a rendőrségi cellát s a kitoloncolást.

Nekem valószínűnek látszik, hogy kezdetben és azon túl is még sokáig épp Áronnak ez az elhagyatottsága, szinte egzotikumként ható gyámoltalansága nyűgözte le Lizát. Enélkül nem vált volna lehetségessé, hogy amily mértékben Liza Áron számára nélkülözhetlenné vált, olyan mértékben váltam én Liza számára mind könnyebben nélkülözhetővé. Liza nem tudott feleúton megállni. A nehézségek, amik másokat megfutamítanak, őt makacssá ingerelték. Bekövetkezett az idő, mikor már nem lehetett találkoznom vele anélkül, hogy ne halljam Áron nevét, ha csak olyan feladatokkal kapcsolatban is, mint amilyen egy télikabát vagy ingyen ebéd szerzése valamely közkonyhán, s a hangsúly, mellyel ennek a számomra akkor ismeretlen embernek a nevét kiejtette, mind bensőségesebbé vált.

Liza szép, a *Wiener Werkstätte* márkáját viselő nagy kék aktatáskája eközben felismerhetetlenül kiment a formájából. Csak Áronnak nem volt elég a könyvek tömege, amit Liza fáradhatatlanul egyre cipelt hozzá. Én már csak akkor láttam, ha azzal az ő megszállottira emlékeztető, vak kíméletlenségével könyvet keresett nálam s vitt el tőlem Áron részére. Mikor már nem volt előttem semmi se kétséges, szerettem volna még továbbra is kételkedni, és megpróbáltam vallatóra fogni. Berzenkedve tépte ki tenyeremből vékony, finom csuklóját:

— Minek faggatni? Majd beszélék, ha akarok.

Nem ő, én játszottam, csak én, bűjőcskát, ha úgy tettem, mintha ezzel — s egyébként már enélkül is — még mindig nem mondott volna meg mindent. S épp ez volt az, ami által aztán az a perc, melyben „akart beszélni”, nyomon követte a mozdulatot, mellyel kiszabadította kezét az enyémből.

— Meggondoltad-e? — kérdeztem erre azzal a szálnalmas okossággal, mely ez esetben még hipokrita is volt,

mert Lizáért való aggodalmamnál erősebb volt a saját veszteségem érzése. — Meggondoltad-e alaposan?

— Nem — hangzott a válasza. — Ha lehetett volna gondolkodnom, akkor egyáltalán nem lett volna érdemes még csak gondolkodni se rajta. Szerintem, akinek választani lehet, annak nincs választani valója — s a hangja, mint mindig, ha izgatott lett, mély és hideg alttá változott. Sértésnek érezte, hogy józanságára apelláltam s elfeledkezett arról, hogy csak tekintetre is méltassa fájdalmamat. Senki olyan vak nem tud lenni a saját, de a mások szenvedésével szemben sem, mint a fanatikusok, akik tán lehetnek nagy-szerű, de ritkán jó emberek.

Liza ekkor még nem volt tizenkilenc éves, és nem láttam még soha olyan szépnek, mint a nyílt szakításnak ebben a pillanatában.

Sejtette-e Áron, hogy míg hallgatom, amint ő a Lizával való találkozásának emlékeit idézi fel, azt, amit az ő elcsukló hangja elevenít meg, én magamban a magam emlékeivel egészítem ki? Mindenképpen azonban az, amit ő élete csodájának érzett, s nem is érezhetett másnak, az én számomra nem volt megmagyarázhatatlan. Minden háttározottsága, minden kivételes energia ellenére, mellyel az a fiatal lány a világban mozgott, minden százegy ügye lármájával is, valójában szegény aranypikkelyes hal volt csak — a szárazon; végre Áronban találta meg elemét, azt az elemet, mely mindenestül elnyelte. Áron azonban csak a csodát érezhette.

— Materialista vagyok, s természetesen eszem ágában sincs hinni a csodákban — így hangzott Áron vallomása. — Érzelmi világomban azonban csoda, életem csodájaként él, míg csak élek, ami velem történt. Valaki alászállt, hogy én felemelkedjem, hogy engem felemeljen — és felemelt. Mert olyan volt ez, mint valami megfoghatatlan varázslat: aki egy voltam a legszegényebbek közül, egyszerre lett az enyém minden, minden az enyém lett. Szerelem, világoosság, cél, már nem voltam idegen, mert hazát a világban kaptam, és mindenre képes lettem, amit akartam. Helyesebben: mindenre, amit Liza akart. S mert ő akarta, hogy a legnehezebb könyvekkel is megbirkózzam, egybefolyt éjjel és nappal a boldog erőfeszítésben, hogy pótoljak elvesztett éveket, és hogy a legközelebbi viszontlátásnál megpillantsam azt az

alig észrevehető hálás mosolyt Liza arcán és azt, ahogy megnagyobbodik az örömtől a szeme, melybe sose tudtam egy pillanatnál hosszabb ideig nézni anélkül, hogy el ne fogott volna valami fájdalmasan boldog szédülés. Nehéz ilyesmiről beszélni. Liza mesteremből tanítványommá akart lenni, vezetőmből követőmmé — de ami engem illet, mindig tudtam, mindvégig tudtam, hogy ő az, aki a szárnyára vett, az ő szárnya tart. Senki még annyi jóban nem részesült, mint én — s Áron, miután letörölt homlokáról egy mély ránc fölött csillogó verejtékcsoppet, rövid szünet után mélyet lélegezve folytatta:

— Tudom, még a legközelebbi barátai is értetlenül, csalódottan néztek Lizára, akit már nem lehetett más-képp és másutt látni, csak velem és nálam. Tudom, sokan gondolták, hogy Liza hűtlen lett, egy excentrikus szeszélyéért elhagyta a forradalmat, a nagyot odahagyta a kis, személyes ügyért, a mindenki számára érthetetlen — de senki számára se érthetlenebb, mint nekem érthetetlen, hozzám való szerelméért. Liza csakugyan feleség lett. De nem úgy, hogy eldobta a fegyvert, hanem úgy, hogy engem felfegyverzett. Ez mind különös, nem is tudod, milyen különös! A képességeimet ő biztosan túlbecsülte, s engem magam is. Tévedésből azonban valóság lett, mert rámhárult a kötelesség, hogy olyan erőssé legyek, erőmön felül erőssé, mint amilyenek ő látott. Nem volt szabad megtudnia, hogy túlbecsült — minden nappal, minden vele töltött évvel több lett, nőtt, amivel tartoztam. Ha valaki, én tudom: kevesebb, sokkal kisebb ember vagyok, mint ahogy cselekedeteim nyomán látszik. Ez az: erőmön fölül éltem, mert igazgá kellett tennem az ő tévedését. S meg tudtam tenni, mert ő nem tágitott mellőlem, az ő erejéből éltem. Én tudom, ha valaki, akkor én tudom, hogy a szerelem nemcsak az ölelés és csókok örömét, hanem még ennél is többet jelent. Nem igaz, hogy a szerelem holmi harmadrendű kicsi ügy, amit csak vidéki és nagyon fiatal borbélyesédek vesznek halálos komolyan. Ha az emberi társadalom megszületése, az ember fájdalmas újjászületése bekövetkezik majd egyszer — s be fog következni —, akkor a rossz angyallal, ki pallosával az élet kertjének kapuját őrzi, a szerelem, elsősorban a szerelem fog birokra kelni. Nincs felebaráti szeretet, de van szerelem, mely

az önmagába bezárt embert úgy megnyitja, hogy maga is elámul az erőkn, melyek felébrednek benne, s azon, hogy milyen, mekkora gazdagság — élni. Én egyszerre lettem az élet mostohagyerekéből adóssá. Pardon, nem tudom, helyesen fejezem-e ki magamat, de nekem úgy tetszik, hogy épp a hála a legtermékenyebb és legtermékenyítőbb életelemek közül való. Még kevésbé tud jóllakni, mint a gyűlölet, még kevésbé tud önteltté válni, mint a jóság, s a kíváncsiságnál is dinamikusabb természetű, mindig kevesellni fogja, amit ad. Ez az, amit nem szabad elfelejteni. A szerelemmel az élethez való viszony a maga egészében megváltozik, mert idegen házakból, idegen kövekből, hideg és könyörtelen gépekből barátoddá vált az élet, te pedig mindenkinek adóssává... Nem állhattam meg mégse, hogy közbe ne szóljak:

— Áron, te rajongó, talán csak nem akarod azt mondani, hogy minden szerelem ilyen csodatevő? Nézz kicsit körül, te, a materialista, a való világban...

— Tessék? — szolt összerézzenve. — Arról beszéltem — folytatta bátor-talan mosollyal, halkán —, arról, hogy én mit gondoltam, hogy éltem, hogy éreztem akkor, azelőtt, a... a múltban — s hosszú ujjai mintha láthatatlan zongora billentyűin suhannának el, alig érintve őket, szeme pedig a távol-ha révedt. Mint aki cserepek között kotorászva visszaemlékszik, hogy milyen volt, mikor mind együtt, egyetlen szép egész volt. Így, de igazán, pontosan így. — Hanem — s mintha a hajnali világításban egyszerre valami visszataszítóan ellenszenveset fedezne föl az üres asztalok közt, a szemetes padlón, az egész helyiségben, melynek takarításához épp most kezdett hozzá, vizes vödörrel és söprűvel a kezében, egy friss és hangos köszönéssel felbukkanó kék kötényes szolga —, menjünk innen, menjünk — szolt Áron sürgetve.

IX.

A metropolis nappali élete még nem kezdődött el, de az előkészületek, mint valami gigási színpadon, már javában folytak. Mindenki és minden tudja a szerepét, a városnak nincs lámpaláza. Az utcákon már a józan nappali világítás, de az áruházak és boltajtók re-dőnyei még ünnepélyesen leeresztve

várnak sorukra, vagy pedig félmagasságban, épp csak annyira felhúzva, amennyi a helyiségek takarításához kell. Mintha a tempót az a fölényes nyugalom diktálná, mellyel az egyes épületek előtt a házmesterek az utcát sóprógetik. Az utasok a megállóknál munkahelyük felé készülve minden rendezői beavatkozás nélkül sorba, egymás mögé állnak, s ha az egyik autóbusz megtelik, szakszerű nyugalommal, mintha ráérnének, várják a következő megjelenését. Az újságáros a *bistrot*-jában a reggeli kávéját issza, s az ablak mögül diszkrét figyelemmel kíséri, hogy az arra haladók kint az utcán a faszámolyon elhelyezett újságok közt mint keresik meg a „magukét”, viszik el és teszik le az árát, az őt *sous*-t a többi, már felgyűlt aprópénz mellé. Minden megy magától, fennakadás, hangos szó és általában láрма nélkül. E kora reggeli órákban csak a gépkocsi-óriások rohannak zörögve minden irányban. Az emberek azonban, mintha csak hangsúlyozni akarnák, hogy ez az izgága rohanás kivétel, sietség nélkül úgy sétálnak át egyik oldalról az utca másik oldalára, mintha továbbra is magán a gyalogjárón mozognának.

— Az is, aki siet, úgy csinálja ezt, mintha csak lebszelne, s mintha fölötte állna annak, amit épp tesz. Az utcaseprő éppúgy, mint a közlekedési rendőr. Mindenki. Mintha valami álarcos bálon mi volnánk egyedül meztelen arccal — szólalt meg Áron.

Ekkor már jó ideje elhagytuk a Les Halles-beli kis fészket, és mentünk némán, nem is egymás mellett — Áron megint fél lépéssel előttem, sárga arccal és fázosan, két válla közé behúzott nyakkal. Úgy sejtettem, hogy nemcsak azt a fanyar fáradságot érzi, ami kicsapongásokat szokott követni, hanem valahogyan csalódott. Minthogy oly szokatlan és oly nehéz volt neki a magáról való beszéd, tán úgy képzelte, hogy szinte újjászületne, ha erőt venne magán. És miután rászánta magát, most úgy találja, hogy ez a várakozása illúziónak bizonyult. Valami más következett be: szegényebb lett, mint volt. szegényebb a közlés vágyának feszültségével. Vagy bennem csalódott? Tőlem várt valamit, amit nem nyújtottam neki? Vagy pedig az ember, míg beszél, önkéntelenül hisz a szavak mágiájában, és hogy elhallgat, akkor csalódottan érzi, hogy újra itt a régi csend, és a tények is mind maradtak mint voltak?

A napja elkezdésére készülő Párizs fölött az ég pátosz nélküli nyugalommal, kéken s oly világosan magasodott, hogy az ember még a benzinbűzös levegőt is tisztának érezte. Az egész, füsttől és piszoktól megszurkült város csillogott, mintha minden ablaka s köve közvetlenül mosdás után lett volna.

— Hová? Oda... oda le most? — tiltakoztam, de Áron, aki hirtelen elhatározással indult neki, tán nem is hallotta, s ment tovább, le a metró naptalan alvilágába.

A jegypénztár előtt asszonyok, lányok, munkások, hivatalnokok, öregek és fiatalok sora. Az ember önkéntelen irigységgel nézett az iskolágyerekekre, kik habibérleteik birtokában, tekintet se méltatva a pénztárt, magasabbrendű, kiváltságos lényekként, könnyű lábbal tűntek el megszámlálhatatlan lépcsők labirintusában, tompán visszhangzó nyirkos mélységekben. Áron az óráját, majd pedig a sorukra váró, előttünk álló utasokat nézte, s láttam s hallottam: türelmetlenségében fogát csikorgatja. Arca kemény lett, mint aki harcba indul. De ilyen elszánt annak az arca is, aki menekülésre szánta el magát. A pénztárhoz kerülve, hogy végre kezében tartotta a két jegyet, megint, s nem tudom már hányadszor, órájára nézett, majd akkora léptekkel, amilyenek még nála is megelépedően hosszúak voltak, azt a lépcsőlejáratot választotta, hol a fémtáblán irányként a *Gare de l'Est* volt megjelölve.

Tegnap érkezett Párizsba, s már utazni akar? Mért jött — s mért határozta el, hogy máris újra útrakel? Tegnap még nyilván más tervei voltak, hiszen szobát bérelt a *Hotel des Étrangers*-ben s most úgy viselkedik, mint aki hanyatt-homlok menekül.

Féltem kérdezni. Amilyen kiszámíthatatlan, magyarázat helyett éppoly hirtelen elhatározással, mint ahogy most Párizsnak, nekem is egy nyers mozdulattal búcsút talál mondani. Bár a földalatti villamos épp e reggeli órában olyan zúfolt, hogy nemcsak mozdulni, de lélegezni is alig tud az ember, Áron mégis módját ejtette, hogy zsebéből előhúzza a reggeli újságot. Két karját a szorító embergűrűből kiszabadítva, magasan az előtte állók feje fölött tartva újságját, olvasott.

Csak kiváló színészeknél láttam a mimikának ezt a sokféleségét, a hirtelenséget, mellyel arcuk kifejezést változtat. Egy csapásra a végtelenül ki-

tárulkozó, feldúlt emberből csak egy igen figyelmes újságolvasó lett, egy ember, kinek minden gondolatát lekötik az újsághírek. Mintha egy ruhadarabot, melynek az imént a belsejét mutatták, egy mozdulattal a sima odalára fordítanának vissza...

Csakugyan a *Gare de l'Est*en hagytuk el a földalattit. Ott megváltotta jegyét, s megtudtam, hogy két vagy három óránk van még vonatindulásig. Nem voltam benne biztos, hogy örvendő vagy sóhajtva közli-e ezt a hírt. Az a gyanúm, hogy ő se tudta; valószínűleg éppannyira sokallta, mint amennyire kevesellte. Hangjában volt valami az olyan ember ijedtségéből, akinek már nem lehet visszafordulnia s aki látja, hogy szándéka csakugyan tette érik, mert valóban itt van már a helyszínen s hogy most már szinte magától, valóban meg fog történni az, amit elhatározott: a hirtelen elutazás Párizsból.

Áron az őfajtájabeli igénytelen emberek kíméletlenségével, az átvirrasztott éjszaka után az első, a pályaudvar peronján szemébetűnő padra ült le. Igaz, láttam, csak rá kellett nézni a sárga arcára, a mélyen ülő, kék kárikás szemére, a kimerültségnek áron a fokán volt, melyben az ember már nem érzi a fáradságát se. Ez az a kimerültség, melyben megtörténhetik az emberrel, hogy egy, a részegséghez hasonló állapotban csupa élénkség, és egyszerre, egy mondat közepén, mint-ha taglóval vágják volna fejbe, szemét, száját a súlyával meglepő álom zárja be.

— De ha három óránk van is még vonatindulásig, miért kell akkor ezt az időt olyan kedélytelen helyen töltenünk, mint amilyen a vasúti pályaudvar peronja? — kérdeztem Áront, s mert — nem csupán az átvirrasztott éjszakától — magam is némileg excitált állapotban voltam, vallomással folytattam. — Túlságosan sokat vártam, túlon túl sokat vártam hiába már életemben, s talán ezért tesz beteggé minden pályaudvar. Indulásra és érkezésre váróknak egyaránt fel van függesztve az életük, nincsenek még és nincsenek már a helyükön. Ki izgatottan, ki türelmesen, ki unottan, ki szívdobogva, mindenki csak készül, vár. Az egyetlen, ami lefoglalja a gondolatokat, az a kérdés, hogy meddig még, s a jelen csak akadály. Olyan állapot ez, melyből elsikkad maga az élet, a jelen. Pályaudvarra sose megyek

másképp, mint úgy, hogy lehetőleg utolsó percben érkezzem. A pályaudvarok atmoszférája az ideiglenesség, s nekem ez maga az irtózat.

— Ez azért van így, mert ti szépírók... — ó bocsánat! — mert te nem szereted, ha szemtől szembe kell nézned a valósággal. A vasútállomás? — s Áron éles nevetés után látszatra a higgadt elbeszélés hangján folytatta: — Nekem imponálnak a muzulmánok, akik városaikban a temetőket nem hogy nem kerítik el, hanem hagyják őket az élők utcái közt terpeszkedni. Bent az utcák között egy-egy ilyen temető az alig térdig érő turbános fehér sírkövekkel, mint valami birkanyáj, melynek a halál a pásztora. Te, úgy látszik, amellett vagy, hogy külön kerítve s lehetőleg messze, a városon kívül legyen a temető. Természetes, hogy ez így higiénikusabb, de az eredeti ok alighanem a saját „ideigleneséged” tudatától, a haláltól, sőt a halottaktól való futhatnámságod. Holott...

— Mi köze ennek ahhoz, hogy utálok a pályaudvarok atmoszféráját? — vágtam Áron szavába. Ingerelt a gúnyos árnyalat, melyet hangjában felfedezni véltem.

Áron megfogta a karom, s leültetett a padra maga mellé.

— Nem szereted a vasútállomást, pajtikám, mert brutálisan azt érezted veled, amit úgyis érzel, és szeretnél nem érezni. Szeretnél elfelejteni, hogy te is, te is mindig vársz valamire, s mindig futsz valami elől. Az orrod alá dörgöli, amit másutt, például a szobádban ülve könnyebb elfelejteni. De megfeledkezni valamiről és megmástitani valamit, az kettő. Mindig úton vagy, akkor is, ha a szobád nem mozdul, ha nem is fest úgy, mint a vonatok.

Minden útban van, s a dialektika nem holmi tudományos tréfa, sajnos. És megérkezni — s megint felhangzott a különös éles nevetése —, én vagyok rá a példa, megérkezni valahová annyit jelent, hogy új állomást találtál — elutazásra. Ertjük mi egymást, pajtikám — s behízeglő mosollyal tette kezét a vállamra —, no lám, valld be, egyebektől eltékintve nem is olyan rossz itt. Van saját külön padunk, s ha így beérjük egymás képének látványával, mintha saját külön házunkban, vagy legalábbis személyes fülkénkben üldögnénk... S miért ne felejtjük el, hogy vonatra várunk?

Előttünk, mintegy válaszul, dübörögve bukkant fel egy utazóbőröndökkel megrakott kézikocsi, s a hordár mellett, aki toltá, egész sereg ember, elől férfiak — túlságosan vasaltak, túlságosan jól öltözöttek ahhoz, hogy franciák legyenek, s kissé mögöttük, külön csoportban, hölgyek. Valami okból izgatottak és, különösen a hölgyek, nagyon hangosak voltak, gesztikulálva kiabáltak a hordár fülébe. Talán nem is kiabáltak oly nagyon, csak a hordár csendes nyugalma által hatott a hangjuk annyira lármásnak. Mögöttük újabb kézikocsi bőröndökkel, utasok, megint hordár, s minden lármát túlharsogva, mozdonyával, mintha egyenesen a mi padunknak tartana, félelmes méltósággal rohant be az állomásra egy vonat.

Aron nem hagyta magát. Átvette két lábát a padon, a világnak háttal s arccal a fal felé fordulva két alsókarját a pad támlájára támasztva, furfangos mosollyal, önelégülten kérdezte:

— No, mit szólsz most? Hát nem a mi külön fülkénk ez itt? Lám, kövesd a példámat, és ha következetesen nem nézel hátra, oly zavartalanul beszélgethetünk, mint nagykövetek, akik értenek hozzá, hogy szép helyeket választanak ki megbeszéléseik színhelyéül. Mintha csak a Riviérán ülnénk, vilámban, nyitott ajtó mellett, s ami behallatszik hozzánk, az a tenger zúgása — mondta, s aztán fényes szemével rámnézve, hirtelen újra elborult arccal, lassan tette hozzá: — Plágium ez is. Lizával ültem így egyszer egy vasútállomáson, háttal a sürgés-forgásnak. Gondold, hogy tengerzúgás, és akkor nem fog zavarni — mondta Liza. Hidd el, kérlek, hidd el, különös, szerfölött különös az, ha az ember minduntalan rajtakapja magát, hogy még az is csak emlék, amit gondolt. Most is csak utóbb jutott eszembe, hogy őt ismétlem. Szerfölött különös — vagy nem? No, mondd!

Riadtan nagyra nyitott, várakozó szemmel nézett rám. Keztem hozzászokni a hátunk mögött nem szűnő csoszogáshoz, lótás-futáshoz. A hangok összevisszasága egyhangúan kísérelő zúgássá vált, s a padtámlát Aron példájára karfának használva, itt ülni még csak kényelmetlen se volt. Pár perc után, s különösen, hogy Aron újból beszélni kezdett, arról is megfeledeztem, hogy vonatra várunk.

Aron sietség nélkül, időnként pillanatokra elhallgatva, valami olyan szabadjára eresztett lassúsággal be-

szélt, mintha ő is elfelejtené, hogy vonatja közben egyre közeledik Párizshoz. Holott nyilván tudatában volt, hogy búcsúzik. Epp őtöle tudtam meg, hogy nemcsak tőlem, még valakitől búcsúzott. Ha nem pályaudvaron ülünk — a kicsit életlen innen, kicsit életlen túl-nak ebben a kőszénzagú mágikus izalmában —, másutt tán képes se lett volna rá, hogy annyira mindenről beszéljen, mint ahogy itt, ha erőfeszítés árán is, de megtette.

X.

— Nem tudom, nem tévedek-e, de úgy emlékszem, hogy épp te voltál, aki egyszer igen érdekesen magyaráztad meg nekem, hogy minden műfordítás szükségképpen kudarcral végződő kísérlet. Homérosz csak egyféleképpen, csak a maga eredeti nyelvén, eredeti formájában önmaga, s arra akartál rábeszélni, hogy tanuljak görögül. Sajnos, erre sose volt alkalmam, de nem ez a fontos most, hanem amire jól emlékszem, mikor azt kérdeztem, miért gondold, hogy hú fordítás sem adja vissza a lényegét, te azt felelted — s ez a fontos, erre jól emlékszem: — Valamit csak lényegileg visszaadni azt jelenti, hogy épp a lényeg sikkad el, mert az árnyalatok összességén múlik a tünemények sajátos, egyszeri egyénisége. Nekem úgy rémlik, hogy a lényegesnek és az árnyalatoknak egymáshoz való viszonyát illetően határozottan fején találtad a szöveget. Bizonyíték rá, hogy most visszagondolva arra, amit neked a boldogságról beszéltem, mellyel Liza ajándékozott meg engem, elégedetlen vagyok magammal. Mintha hazudtam volna. Nehéz beszélni, egyébként az ember nem is tudja, milyen nehéz. Mondd, kérlek, komolyan kérlek, mondd meg, vajon ha te megírsz valami művet, az-e az érzésed, hogy sikerült valamit szóba foglalnod, vagy pedig csak az, hogy valamiről jól beszéltél? Nekem legalábbis most úgy tetszik, hogy a kettő közt óriási a különbség. Egyáltalán lehet-e valamit szóba foglalni, például egy nap, például tizenöt év örömeit, küzdelmeit, feszültségeit, szóba foglalni valamit, ami nappalok és éjszakák, percek hosszúsú, hosszú sorába volt foglalva, ami könnyű és nevetés, hús és vér volt? Kezdek rájönni: az ember hazudik mindig, ha ahelyett, hogy szóba foglalna valamit, csak beszél valamiről. S mintha árulást követne el azzal

szemben, akiről beszél. Az a jó a zenében, hogy ott a közeg és az, amit kifejez, megbonthatatlanul egy — de mit tegyek én, aki még csak fütüülni se tudok?

Mindezzel csak azt akarom mondani, hogy a magamfajta ember könnyen a szavak kelepccéjébe kerül, ha bizonyos precizitással kellene személyes természetű élményeket tisztázni. Ha például valami olyat mondtam, hogy boldog voltam, ostobaságot, épp akkora ostobaságot beszéltem, mintha az ellenkezőjét vagy azt állítottam volna, hogy tizenöt év minden éjszakáján nevettem álmomban.

Nem lehet sok-sok ezer legkülönbözőbb felindulást, élményt, szorongást, bánatot, elragadtatást és eseménytelenséget valami egyénietlen, túlságosan általános szóban összegezni, mintha számokról volna szó, miket közös nevezőre lehet hozni. A boldogság, akár a távoli múltba, akár a jövőbe vetíti az ember, afféle mítosz. Ösztökélő vágyként él a lelkekben, nyilván szükség van rá a biológiai, a történelmi emberiségnek, de ettől függetlenül semmivel se realisabb, mint a kecskelábú nagy isten, Pán vagy Armida kertje és az incselkedő, csalétkeket termő fantázia más hitregéi. Szép mese — de még abban se vagyok biztos, hogy szebb-e a valóságnál. Könnyebbnek mindenesetre könnyebb.

Nem fogom meghamisítani a múltat azzal, hogy ráruházok egy boldogságot, mely legmélyebb meggyőződésem szerint teljesen önkényes és az élők világára egyáltalán nem alkalmazható terminológia. Amit azonban megmondhatok anélkül, hogy életem utolsó tizenöt évének egyetlen órája is meghazudtolhatna: szerettem élni. Egyszer se meginogva, egyszer se. Fájdalmi és veszélyei közepette is világos hálával szerettem az életemet. Hazugság, hogy az ember boldog lehet börtönben. De miért kellene boldognak lenni? A fontos, hogy se börtönben, se más fájdalomban, sose merüljön fel benned a kívánság megfutamodni, nem folytatni tovább épp ezt a te életedet. S nemcsak, hogy ez a kívánság sohase kísértett, de a legkülönbözőbb motívumok sokszor viharos hullámszáma közben, mint valami szonorus, fényes búgás, állandó alaphangként jelen maradt, kísért, legsötétebb órákban se aludt ki bennem — a hála.

A hála, ez az az érzés, mondhatnám, ez az az állapot, magatartás, melynek még létezéséről se volt sejtelmem, míg

Liza úgy el nem árasztotta vele életem szürkeségét, hogy eggyé vált velem, mint ahogy egy velem a bőröm. A falat az ízét, a dolgok a színek tündöklését, a szem a fényét s a szív az erejét tőle kapták. Mit nem értesz? A hála a gazdagság, mely egyre gazdagított, a hála az anyám iránt, akit nem érdemeltem meg, az utak iránt, melyeket bevándoroltam, hála Marx, Lenin, a könyvek, a barátságosan rámnézó szemek iránt, a milliók iránt, akik ugyanazért haltak, halnak és élnek, amiért élnem szabad nekem is, hála a lebírhatalan emberiség iránt a rettenetes és csodálatos nagy múltjával és azért, hogy a földön munka folyik, és mezők vannak, és tengereken hajók, és városokat építettek — és hogy néha úgy tűnik fel nekem, hogy még a zenét is meg tudom érteni, melytől pedig eleinte, mikor Liza hangverse nyekre kezdett vezetni, nem túlzok, úgy megjedtem, mint aki őserdőben érzi, hogy eltéved...

Összevissza beszélek, de talán megérted: nem közömbösen és nem irigyen, hanem csodálkozva, mondhatnám áhítattal nézni arra a felmérhetetlen Egészre, melynek bár kinlódó, de mindig eleven részeként tudod, érzed magad — vagy sose közömbösen, sose irigyen, de mindig vágygal a szemedben, és minden pórusodban szeretni az ajándékot, melynek neve élet: ez az a hálás magatartás, melyről én beszélek. S az embert, aki így résznek érzi magát, emészti a kívánság, a kíváncsiság mindenben részt venni, átfogni, minden részletében ismerni, próbálni, élni az Egészben. Kíváncsiság nélkül nincs, nem volna ember az ember — árulta el nekem titkát az én bölcs rabbin. S én a titoknak végére jártam, s ha ma olyan szemekkel nézne valaki énrám, valaki, aki olyan gyermek, mint voltam akkor én: — Fiacskám, ne félj, az ember kíváncsisággal, kívánsággal vált emberré, ezért elválaszthatatlan tőle, ezért feltétele az emberi létnek a boldogtalanság, mondanám neki én. S hozzáteszem: ez az, ami szép az emberben, de ez csak szép. Ami azonban az emberben a legszebb, hogy míg azt hiszi, hogy a boldogságért harcol, vállójában, küzdelme eredményeképpen csak újabb, magasabbrendű boldogtalansággal cseréli fel az előbbi. A gyomra éhsége helyett, ha majd kielégítette, a szíve s a szelleme új erőre kapott éhsége fogja új gyötrelmekkel megajándékozni.

„Nem telik be a szem látással és

nem telik be a fül hallással”, és ezzel igazat mondott a Prédikátor az ő könyvében. De nem igaz, amit állít, hogy ezért „minden hiábavalóság”. Ha szem a látással, fül a hallással be tudna telni, akkor volna csak hiábavalóság minden. Mint ahogy nem volna harcolni se érdemes azért, hogy egy ezeréves általános, ásitó vikend korszaka következék be...

Forradalmároknál nem gyakori a férfi és nő viszonyának az az életre szóló formája, melyet a mi, a Liza és az én közösségem jelentett. A forradalmár életében a szerelem az életnek csak afféle mellékproduktumaként szokott számbajönni; az én esetemben azonban az, ami életem eszmei, harci pátozát teszi, össze van növe ennek az életnek erotikus pátozával, egymást táplálják, egy tüdővel lélegzenek. Egyszerre lepett meg az a megismerés, hogy az élet élvezet avval a megismeréssel, hogy az élet feladat. Lehet az ember ennél gazdagabb? De boldog? Senki se oka több és erősebb fájdalomknak, mint épp az, aki legtöbb és legerősebb örömeinknek is forrása. Egyszerre voltam legboldogabb és legboldogtalanabb.

Nem, nem vagyok lázas, nem beszélek félre. Az idegeim ugyan kissé feszültek, de a fejem világos. Tudom, az én tapasztalatom érthetetlen azoknak, akiknek szemében a szerelem nem több, mint a cerebrális ember kirándulása az animális örömök ősi világába. Intermezzo, mint ahogy komoly ember is időnként játékosan kedvét leli abban, hogy valami balgaságot köveszen el. De mert komoly ember, igyekszik elkerülni, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítson neki, mint más ilyen, emberi voltunkkal együtt járó inkonzekvenciáknak.

Abban a környezetben, melybe Lizával való találkozásomig voltam zárva, a szerelem nemcsak hogy nem komoly dolog, hanem egyáltalán nem szerepel az életben.

A gettó társadalmának struktúrája a családot olyan abszolút hatalommá teszi, annyira az élet egyetlen lehetséges formája, hogy kivülről csak vákuum van. A gettó általában csak a hitvesi szeretet formájában tud a szerelemtől, s ennek az individuális szerelemhez annyi a köze, mint a kötelesség, a domesztikált szelídség melegének a shakespeare-i elementáris szenvedélyhez. Én, látod, ennek a gettónak vagyok a gyermeke, s tréfásan, ó, régen egyszer, maga Liza mondta nekem:

— Alig túl a kamaszkoron, feleséget vettél, s ezzel be is fejezted tapasztalataid a szerelemtől. Hátha nem is tudod, hogy mi a szerelem?

— Emlékszem a nevetésére. Úgy nevetett, hogy nedves lett és még csillogóbb lett a szeme. Olyan dolgokban, amiket nem tudok biztosan, könnyű elhítni velem, hogy tévedek. S valóban épp én, akinek szenvedélye a kíváncsiság, én, aki mióta eszem tudom, oly éhes voltam az életre, hogy éreztem minden hajamszálában a vágyat, hogy faljak, habzsoljak — én talán keveset, kevesebbet tudok a szerelemtől, mint a szerelem nomádjai s mint azok, kiknek számára a szerelem csak kirándulás animális örömök ősi világába? Mindent, amit tudok, szeretnék biztosan tudni. Olyan biztosan, hogy tűzbe merjem tenni érte a kezemet. Gondolkodtam a kérdésen, mely csak tréfa akart lenni. És azt hiszem, hogy ez rá a felelet: azok, ők sok mindent tudhatnak, amit én nem tudok, de amit én tudok, azt ők nem tudhatják.

Mi az a különös, amit én tudok? Drága tudás, és körülbelül így foglalthatnám szóba: nem az örömök mennyiségén s nem a szenvedés hiányán, hanem azon múlik minden, hogy az élet minden vonatkozásában, minden aktusodban, legkülönbözőbb megnyilvánulásaiban is egy legyen, ne tákolmány. Ehhez képest minden más majdnem mellékes. Ó, igen, tudom, elhiszem, hogy vannak, biztosan vannak könnyű boldogságok, s eszem ágában sincs pálcát törni felettük. Annál kevésbé, mert a kevesek közül való vagyok, akik képtelenek rájuk, aki soha még, egyszer se kóstoltam üzüket. Arról beszélek, amit én tudok s ahogy én tudom. Arról a szerelemtől, mely nem kirándulás, hanem állandó jelenléttel úgy egy veled, börtönben, meetingeken, illegális munkában s még akkor is, ha egy könyv mellett ülsz, ébren és álmodban éppúgy jelen van, mint ereidben a véred. Ez a szerelem, még ha legboldogabb is, akkor se jóllakott. Aki szeret, annak istennek kellene lennie, mindenhatónak, s akkor szerethetne boldogan. De minthogy aki szeret, az csak ember, senki nem érzi magát koldusabb szegénynek, mint az, aki szeret. Igen, vannak, biztosan vannak könnyű boldogságok, de vannak fájdalmak is, amiket semmiért a világban be nem cserélnék. Vannak szenvedéseim, melyeknek elmúlásával mindenem elmúlna.

Megijeszt azonban a gondolat, hogy

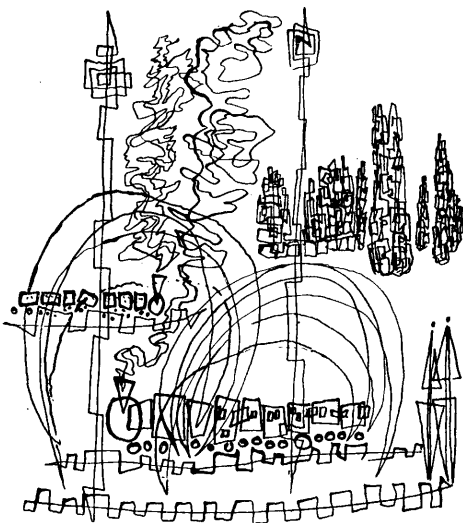
félreérthetnél: hidd el, eszem ágában sincs, hogy a szenvedést dicsérjem. Nem dicsérem, csak nem félek a szenvedéstől, mert nem félek az élettől. S ez az, amit a szerelemtől, ezt is Lizától kaptam: örömről és bánaton túl, az élet kifáraszthatatlan gazdagságának az érzését.

Amit szeretek a életemben, az: hogy egy fából van faragva, s nem lehet, nincs rá módomb, hogy ne beszéljek mindenről, ha valamiről beszélek. Nincs pártmunkám és nincs szerelmem egymástól elválasztva. Látod, ugye igaz, hogy különösen az első időkben a mi embereink mind kicsit értetlenül s némileg gyanakodva néztek a mi közösségünkre. S tán épp ezért éreztem, hogy rám hárul a feladat, igazolni a szerencsémét. Ez tett rá képessé, hogy elképzelhetetlen erőfeszítés árán, aránylag rövid idő alatt megtanultam tájékozódni politikai kérdésekben. Sikertől elérnem azt is, hogy a Párt egyre komolyabb feladatokra ítéljen méltónak.

Akkor, a huszas években, Bécs aféle központ lett, ahonnan Magyarországot és a Balkánt, az ottani illegális mozgalmakat kellett segíteni, anyaggal ellátni és szervezni a kapcsolatok. S mikor a Párt Pestre, Bukarestbe vagy Szalonikibe küldött engem, eleinte futárként, majd nemcsak ebben a minőségben, ez éppúgy jelentette, hogy végleg megtaláltam a magam helyét s a magam egyre táguló nagy közösségét, mint ugyanakkor az újabb és mindig erősödő kapcsolat Liza és köztem. Mindent, azt is, amit nem lehetett együtt végezniük, egymástól buzdítva, erőnket egymás erejétől is kapva, a közös életünket mindig gazdagodóbb léttel gazdagítva, együtt tettük.

Bármít gondoltam, bármít láttam, bármít éltem át, úgy éltem át, hogy vártam, közölhessem, megoszthassam vele, s enyém csak azután lett, csak akkor, mikor már kettőnké s nemcsak az enyém volt.

A bibliai könyvekben, kezdve Ádámon, aki megismerte feleségét, Évát, valahányszor férfi egyesül nővel, következetesen visszatér a szó: megismerni. Mint tudod, az úgynevezett szent könyveket épp annyi joggal lehetne prűdériával vádolni, mint Francois Rabelais-t, akire különben szintén Liza hívta föl épp itt Párizsban a figyelmemet. A héber szó, mely a megismerést fejezi ki, etimológiailag a kézről ered, azt is jelenti: kézbe venni, tapintani. Nem találod, hogy ez

Sáfrány Imre szövegrajza

nagyon érdekes? Én azonban csak azt akarom ezzel mondani, hogy — ez esetben egyetérték a materialista bibliával. Szegény, fantáziátlan alábecsülése a testnek az a hiedelem, hogy a gondolat, a szavak és a szem legnagyobb ereje is többet adhat, közelebb hozhat, megteremtheti azt a közelséget, amit a testi találkozás teremt. Nem fogod, nem fogod fel, nem fogod át egészében a nőt, akit szeretsz, amíg a kezéd, a tested nem szabadította fel félelem nélküli odaadásra, arra a szemérem félelmét levető végső intimitásra, mely még a meztelenségét is meztelenebbnek szeretné.

Neked nem tűnt fel? Én most veszem észre, hogy csak arról beszélek, énnekem mit jelentett Liza. És Lizának én? Hát hadd mondjak ki valamit: nem tudom. Érted: nem tudom. Érted, mit jelent az, ha én mondom, hogy nem tudom. Milyen nehéz az embernek megértetni magát! Bocsáss meg, nem a te hibád. Az embernek nem könnyebb saját magát megértenie... Hallgass ide. Mindenki másról, akiről annyit tudnék, mint öröla, úgy érzénem, hogy ismerem, hogy már jobban nem is lehet. De ami mindenki másnál több, mint elég, az annál, akit szeretsz, kevesebb a kevésnél. Ádám nem ismeri Évát, míg nem hál vele — de miután „megismerte”, ráeszmél, hogy a nő, akinek testét testéhez szorította, ismeretlenné vált a számára. Mit adunk egymásnak? Az egymás iránti vágyat.

S teljesülés, ha a vágyak egymásra ismervén, vágy vágyba hal. De a gyökerek, a gyökér egy egész külön messzi kívülről megközelíthetetlen saját múlttal külön magányos magában marad. Kívánság és kíváncsiság odáig el nem ér. Fájdalmasan heves az ölelés, mert elérhetetlenek vagyunk egymásnak. Ki elérhetetlenebb, mint az, akit még akkor is szeretnénk hozzánk még szorosabban közelvonni, mikor két testünk között már semmi sincs, csak a vágy, melyben összetapadunk? Érted?

XI.

Magas homlokát sűrűn fénylő apró verejtékcseppek borították el. Valószínűtlenül sápadt, megnyúlt arcán éles körvonalakkal piros foltok gyulladtak ki. Úgy tett, mintha a homlokát akarná a keze fejével megtörölni, de féluton tétovázva állt meg, majd lehullt a karja. Behunyta a szemét, mintha gondolkodna, hogy mit is akar. Majd hirtelen, mint aki feleszmél, nagyra nyitotta szemét, s felém fordult. Zavartan fodrozódó, futó mosolylyal.

— Eh — szolt fejét megrázva, s felállt. — Menjünk, jó?

Belémkarolt, és hogy most megint szembetaláltam magam a fényes sínekkel, és a boltozatos pályaudvar lármája zsvajogva visszhangzott körülöttnk, úgy voltam, mintha padunkkal s azzal, hogy már nem a fal, hanem arccal megint a tarka világ felé fordulunk, a magunk külön intim szobáját, védett fészket hagytunk volna messze magunk mögött.

Aron azonban se látott, se hallott. Homlokát mély ráncokba szedve nézett maga elé, feje mélyen előrehajolt, s a háta még jobban meggörcbült. Egyszerre úgy megrándult karja a karomban, mint akit váratlanul erős áram ütés ér.

— S ha mégis minden másképpen van? — szólalt meg rám, de valójában a gondolatra meredve. — Ha minden másképpen van, s nem úgy, ahogy mondtam? — ismételte, s nem érezve el karomat, húzott magával. — Ne álljunk meg, sétáljunk. Sétálgassunk, felalá. Szóval, talán minden másképp van. Talán én is egy leszek azok közül, akik meghalnak anélkül, hogy tudnák, anélkül, hogy megtudták volna, mi a szerelem. Meggyőződésem, hogy milliókra rúg azoknak száma,

akik megöregednek anélkül, hogy valakit elragadtak volna a csúcsockig, hol elolvadnak a fájdalommal a gyönyörtől különválasztó határok. Talán egy vagyok azok közül, akiknek megadatott, hogy ezt kapják, de nem adatott meg, hogy adni is tudják. Mert nem tudom, hogy mit tudtam adni, csak azt tudom, hogy én mennyit kaptam, s ez oly sok, oly tömördek, hogy csak egy volna több: a biztonság, hogy megvan az én szerelmemnek is ez az ajándékozó hatalma. Mit ér egy meg nem osztott üdvösség? Ami nem azt jelenti, hogy a szerelem önzetlen. Ördögöt önzetlen! A lehetetlent akarja: üdvözíteni, akit szeret, de nem azért, mert csak az a fontos, hogy boldog legyen a párod, hanem mert az a fontos, hogy te légy az, aki által boldog. Így van, igazán így... s azért van így, mert nem bírod ki a gondolatot, hogy valami is benne nélkülöd legyen, hogy valamivel szemben is te külön, magadban, egyedül légy. Féltékeny vagy minden emlékére, melyben még nem voltál jelen, féltékeny nem azért, mert kételkedsz az ő szerelme nagyságában — nem, olyan örült nem vagyok —, hanem mert kevesled a saját szerelmed hatalmát, fáj, hogy — hadd mondjak valamit, ami örülten hangzik —, hogy nem a lányod, hogy te lettél volna a gyerekkora, az első játszótársa, első tanítója — és... Egyszóval a szerelem nemhogy nem önzetlen, hanem inkább kannibáli...

Ez a fajta féltékenységek az egyetlen, ami ismerős nekem, de ez aztán ismerős. Ez a féltékenységek, nem ismer múltat, befejeződöttet, mint ahogy az nincs is. Mit mástól kapsz, vagy mit mástól kaptál — nem ugyanúgy, egyformán tied? S ez a féltékenységek úgy érezteti veled a nélkülöd történet múltat, mint begyógyíthatatlan sajnást.

— Mit mástól kaptál, én vesztettem el — mondtam meg egyszer Lizának, az egyetlen alkalommal, mikor rászántam magam, hogy erről beszéljek. Egészen kannibál csak lélekben vagyok, tehát soha többet ez szóba sem került. De minden évvel, mennél teltebb, gazdagabb lett a közös életünk, annál többet foglalkoztatott, kínozott abszurd nosztalgiával az, ami előtte volt, ahol nem én voltam... Ez az az átkozott kíváncsiság? Lehet, de ez esetben csakugyan átkozott, mert mindörökre enyhülés nélkül marad. Aki engem tanított a csókra, annak azt a csókját sose fogom érezni, mellyel ta-

nulta a csókot. Nem tölem kapta a karoló karját, s nem énnekem köszönte első asszonyosolyával a megismert titkot. Érts meg, fontos, hogy megértsd: gondolataimban, nosztalgiaimban nincs jelentősége annak, akitől kapta — ezt a féltékenységet nem ismerem — ami azonban seb, az, hogy nem én, s hogy a z t én soha neki adni nem tudom.

Hencegtem, hogy az egész életem egy fából van faragva, de talán ezzel sincs úgy, ahogy mondtam. S most a szerelemről tán csak azért beszélek ily sokat, mert csak az éhesek beszélnek sokat a kosztról, a gazdagok csak eszik — előtérben, döntő szempontként, aminek természetesen minden mást alá kell rendelni, a pártmunka állt. Ennek jegyében talált rám Liza, ennek jegyében tartottam meg. Ha két megbeszélés között akadt egy szabad óráim, siettem Lizához, tíz meg tizenöt év után nem kevésbé lélekszakadva, mint együttlétünk első évében. De mikor végre nála voltam! A tanácskozásról számoltam be, melyről jöttem, vagy melyre készültem — vagy ő fogadott azzal, hogy véleményemet kérte mindenféle személyazonossági dokumentumokról, amiknek a fabrikálása az ő dolga volt. És a csók, amivel üdvözölt, mikor jöttem, és az ölelés, mielőtt megint elváltunk — mintha futás közben megáll az ember, hogy lélegzetet vegyen és máris rohan tovább. Ha nem is voltam bezárva, akkor is úgy volt, mint a börtönben, hogyha engedélyt kapott látogatásomra: rácson keresztül láttam, hallottam. És ő — akárcsak azok a finom angol szövegek, amik nem gyűrődnek — mindig formában, elpusztíthatatlanul frissen. Hogy győztem volna erővel az ő ereje nélkül? Az erő, amit a szerelmünk, az ő szerelme adott, a szerelem maga a harcos akarat energiájává változott át. És a harc megint a szerelmet táplálta tartós, állandó feszültséggel. Mindig ütközetre, mindig menekülésre készen, szerelemnek és harcnak e szétbogozhatatlan egységből soha szerelmünk vakációt nem kaphatott, hogy egyszer külön, csak magunknak, csak magában legyen.

A börtöntől mindig nagyon félttem, mert a börtön azt jelenti, hogy soká kell várni, míg megint egyszer fejemmel az ő vállán ébredek majd reggelre. De együtt, vele együtt a legrosszabb, a túlságosan nehéz is könnyű,

csodálatosan jó volt. Talán a nagyon kevesek közül valók vagyunk ő és én, mi ketten, akik tudtak volna boldogok lenni — ha lehettek volna! Volt úgy, hogy lehattunk, voltunk szerelmi vakáción is, voltunk, s a színhely nem Tahiti, bár némileg *à la campagne* volt... Ez 'akkor történt, mikor, idestova négy éve már, valahol a Balkánon a rendőrség, hál' Istennek teljes joggal, úgy találta, hogy számára nem kívánatos elemek vagyunk, börtönbe dugott, majd kísérettel vonatra rakott bennünket. Pontosan tíz napig voltunk úton. A rendőr, akivel útnak indultunk, csak pár álmomást utazott velünk, csak odáig, ahol megint volt börtön, melynek átadhattott. Ott másnap új rendőrt adtak mellénk, az megint csak a legközelebbi börtönállomásig kísért el, ott megint megháltunk, s reggel újra új rendőrrel keltünk útra — s így ment nap nap után, mindvégig, míg a határhoz nem értünk. Rendőreink igyekeztek minél hamarabb visszatérni, lehetőleg még aznap s számunkra kis falusi megközségi börtönöket is elég jó vendégfogadónak vélték, csakhogy ők minél hamarabb megint saját fészkükben ülhessenek asztalhoz. S jól tették, mert az ilyen kis helyeken nincs külön nőzárka, s mi ily módon szépen, szorosan egymás mellett nyújtózhattunk, a következő reggelig a priccseken.

Egy helyütt, már közel a határhoz, a községi börtön zárkájában mindössze hárman voltunk, rajtunk kívül csak egy nyurga fiatal cigány, világított a szemefehérje meg a foga. Kezén-lábán nehéz vasban, mert lovat lopott. Valahányszor nyílt az ajtó, remegni kezdett, mint akit hideg lel, s ahogy a földön guggolt, igyekezett, amennyire a középkori nehéz láncok engedték, fejét a térde közé rejteni. Akár a bakter, akár csendőr, akár rendőr nyitott be, egyik se mulasztotta el, hogy hajába ne markoljon, s úgy húzza föl a fejét s vágjon vagy rúgjon csizmával a képébe. Ha temetesen valaki hangosan füttyülni kezdene, a gyászolók nem néznének rá másképp, mint a magántulajdon bosszúálló szellemeinek ez az áldozata nézett bennünket. Akkor vetjük észre, hogy vidámak vagyunk. — Nászút államköltségen — mondta Liza, vagy, nem tudom, talán én mondtam. Biztos azonban, hogy mind a ketten így éreztünk.

Tessék, lám, túlságosan megkapod azt, amit akartál: egy beszélgetést,

mely nem objektív eszmecsere, mint ami ellen találkozásunk elején tiltakoztál, hanem személyes szó — túlságosan személyes, túlságosan sok a jóból, mi? Őszintén hálás vagyok a türelmedért. S hogy valamit mégis profitálj, hátha profitálsz belőle mint szépíró, hallgasd meg egy ideámat. Az utóbbi időben sokszor gondoltam rá, milyen érdekes volna, ha két életrajzát lehetne olvasni egy és ugyanazon embernek. Az egyik szokásos életrajz volna, az állna benne, amit az illető születésétől haláláig élt, próbált, végzett. A másik olyan, amelyet még nem írtak: ugyanarról az emberről szólna, szintén születésétől haláláig, mindarról, ami lehetett volna és nem volt, a meg nem történt élete volna benne, az, amit elmulasztott, mindaz, ami faktummá nem vált, s ha vált volna, éppoly jellemző lett volna rá, mint az élet, amelyet de facto élt. Nem két, hanem harminckét effajta szokatlan életrajz is szólhatna egyazon emberről, ha egyik lehetőségéből indulva ki, egész életét ennek a lehetőségének a jegyében folytatta volna. Nem kétséges, hogy kezdve a foglalkozáson az élet legapróbb részletéig, mindenki egész sereg lehetőségét mulasztja el vagy áldozza fel tudatosan azért, hogy a sok közül egyet valószínűsít. Mindenki a saját maga kisdéd énjét öldöklő Heródes — megölt kisdedeinek vére fizeti meg, hogy egy felnőjön, életben maradjon.

Így van, különös, de hidd el, csakugyan így van. Ha majd egyszer a mai osztálytársadalom helyét szabad ember közösség foglalja el, az akkori ember tán úgy fog viszonylani a mi mai szegénységünkhöz, mint egy orkeszter gazdagsága az egyszólamú énekhez... de addig, ma egyelőre erőszakosan elnémított vagy elnémult, összetört hangszerek, sírok, saját sírjaink szegélyezik utunkat, ha van utunk. Lenin és az Apassionata — emlékszel rá, nem szabad hallgatnunk, úgy ellágyít, hogy mindenkit simogatni szeretnénk, holott ma nem szabad, holott ma az ököl van soron, így mondta, vallotta Lenin, s a feltétlenül zavariható, boldogult Makszim Gorkij jegyezte fel ezt a kis, ezt a nagy példát! S valóban a harc mindig felmagasztalja — és mindig önmegcsonkítóvá teszi az embert. Ez csakugyan így van. Eszerint a hős egyszerre több — és kevesebb is volna, mint a többi ember?

Én mindenesetre a hősiességet valami olyannak képzelem, amit az ember

száz hajlamának s mindenekelőtt a félelemnek dacos leküzdésével ér el; éppúgy önmagával, mint az ellenség-gel szemben tanúsított ellenállás eredménye. Talán te is olvastad, a mi sajtónk írta, hogy én hőstetteket követtem el a spanyolországi harcokban. A lelkes üdvözlések, szinte ünnepeletések közben olyan kényelmetlenül éreztem magam, mintha valami önkéntelen csalással idéztem volna elő ezt a lármát a saját nevem körül. Ha a hősiesség olyan pszichológiai folyamat eredménye, mint ahogy én képzelem, akkor én csakugyan hős voltam, de a mai napig rajtam kívül senki se tudja, hogy miért. Te most majd megtudod. Mikor a Tajo partján tizenhatodmagammal fehérek fogságába kerültem, mint mindenki, én is tisztában voltam vele, mi vár ránk. Semmit se kockáztattam tehát, mikor rábeszéltem a többieket, hogy szökni próbáljunk. És véletlenül sikerült. Természetesen épp a legkalandosabb, a legvalószínűtlenebb kombinációk segítségével. A sikert különösen látványossá tette, hogy mi foglyok fogolyként hoztunk magunkkal a mieinkhez egy feketeinges olasz „tenentét” — és ami igazán kincs, zsákmányként egy fasiszta repülőgépet. Van legalább egy tucat emlékem sikertelen vállalkozásokról, melyek sokkal nagyobb erőfeszítésembe, ha úgy tetszik, különb hősiességbe kerültek, mint ez — amely véletlenül szinte teátrálisan szerencsésen sikerült.

Minden tény buta, mint bármely előítélet, mint maga a tompa halál: nem lehet vele vitatkozni. A tények beszélnek és nem az ember — s ha az én esetemben az ember beszélt volna, akkor kiderül, hogy nem a bravúros szökés volt a teljesítmény, hanem egy politikai szempontból abszolút érdektelen, tisztára kicsinyes, tisztára privát mellékkörülmény: az, hogy Liza nélkül menekültem, s tudtam, hogy tőlem egy óra távolságra másik kisebb nemzetközi propagandista csoporttal együtt el van vágva a mieinktől, s minden órában Jagues tábornok fasisztáinak kezébe kerülhet.

Túloztak a hírek, hogy szökésünk alkalmával súlyosan megsebesültem. Egészen vége azonban csakugyan olyan állapotban voltam, hogy pihenni küldtek Párizsba. Így kerültem először ebbe a megdöbbentő városba, mely olyan kimeríthetetlenül sokrétű, hogy akármit mond is róla az ember, minden és mindennek az ellenkezője is áll rá. Irigyeltem magamat, magamtól

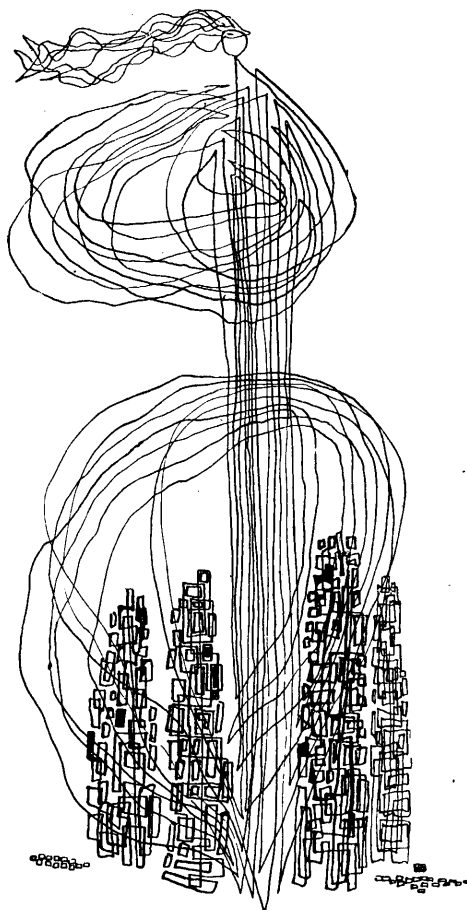
irigyeltem, mikor láttam, hogy áll munkásnegyedek egy-egy utcasarkán négy ember, valami takarónak egy-egy csücskét tartva, s minden arra haladó férfi, asszony, gyerek pénzt, néha egy-egy gyűrűt dob bele — *pour l'Espagne républicaine, camarade, pour l'Espagne!* — nem kollektív fegyelem jegyében, hanem egyenként, mindenki egyénien, az ügyszó való személyes viszonya miatt, okosságból, szeretetből, hálából, a szolidaritásnak tudatában adott. Boldogító lett volna, ha nem irigyeltem volna magamtól, hogy csak én látom. Akkor már tudtam, hogy Liza szerencsésen jutott el aránylag biztos helyre, a miénkhez — de nem volt itt, nem volt mellettem. Mintha nem is Párizsban volnék, s mintha nem is én volnék az örök falánkul kíváncsi, ha csak nem volt muszáj valahová mennem, ültem hotelszobámban, mint valami beteg állat a barlangjában. Komikus, mi? Vagy ki se nevensz? Az utcán véletlenül se álltam meg, hogy egy-egy utamba eső műemléket szemügyre vegyek — irigyeltem magamtól mindazt, amit a szemem birtokba vehetne — a magányos szemem.

Hanem ha már annyit beszélek, akkor most álljunk meg, s hadd meséljek neked el egyszer valami gyönyörűt is. Az én életem legszebb percéről van szó. Akkor átéltem, hogy milyen az, ha csoda esik az emberrel. Rövid a történet. Fent a hotelszobámban kezemben az újság, mely megint csak, mint hosszú évek óta, mindennap kudarcokról, megint csak visszavonulásokról, vere ségekről, ellenségeink örömtüzeiről és a mi vérünk hullásáról hoz híreket. Ismered azt a rossz szomorúságot, mely voltaképp már nem is fáj, fájni se tud, csak mint valami nehéz kő súlyosodik benned az eleven élet helyén? Száraz tőle a nyelv, tőle fáradt a karod, és látásra resten hagyod, hogy elnehezdedjék a szemed héja. Csak délután volt még, s én, ahogy voltam, felöltözve aludtam el az ágyamon. A hetek alatt, amiket egyedül töltöttem itt a szobában, mintha a tárgyak, a falak, minden sarok magába szívta volna a magam állandó rossz szomorúságát. Avval a gondolat aludtam el, hogy tán már viszont se látom többé Lizát. Ezúttal is nehezen szántam rá magam, hogy felébredjek, tartóztattam a már tűnni akaró álmot, mert mint ezidőben mindig, még a teljes ébredés előtt megint a gondolat súlyát éreztem, mely elől álomba menekültem: nincs itt, ő úgyszincs itt. Az álmot azonban csak

egy ideig lehet tartóztatni. Lassan nyitom ki a szemem, mint aki tudja, hogy nincs, nem vár rá látnivaló és — Liza áll előttem. Mond valamit, de fekszem mozdulatlan, nem értem. Már percek óta volt itt, s hagyott tovább aludni. Szinte ijedten néztem a kipirult arcát, a mindig meglepő szemét, fényesen nevetőn...

Ó, ha egyszer minden lidércnyomásos fájdalmunkból felébredhetnénk, és így ébredhetnénk fel öröme! Fel kellene ébredni, fel kellene már egyszer így ébredni — és így nevetni, mint én akkor, nevetni azon, hogy hinni tudtuk a reményről, hogy elveszhet. Ugye jó volna?

De mondd, még most se nevensz rajtam?

Széffrány Imre szövegrajza

XII.

Aron már mind kevésbé magyarázott, az általánosságban mozgó fejtegetései is mindinkább csak személyes vallomások áttetsző álöltözetei voltak, s a tekintetében, ahogy időnként szinte megkapaszkodott az én szememben, valami nem tudom miféle feleletért, sajgott a gyámoltalanság. Minduntalan nagy lendülettel indult neki a peronnak, hogy föl-alá járjunk, de pár lépés után cövekként, újra megállt.

— Mondd, még most se nevensz rajtam? — ismételte, s egy kínosan félnék mosoly villózó nyugtalansággal keresett magának helyet elferdülő ajka szögletében.

Nyomasztó egyenlőtlenység, mikor az ember csak szemlélő, csak figyelmes

hallgató ott, ahol valaki már a határon mozog, melyet különben csak a részegség ismer. De mert nem volt részeg, gyanakodva nézett rám. Mint-ha Aron, aki fasiszta fogságból fasiszta repülőgépet zsákmányolva szökött meg, ebben a pillanatban félt volna tőlem az embernek azzal az embertől való félelmével, melyet szeméremnek neveznek. Hogy segítségére legyek, de magamnak is, méltatlankodva háritottam el a kérdését:

— Nevetni rajtad? A férfi-ölő harcok gyorslábú hőse, az isteni Achilles se áttallott, s hozzá még mindenki szemé láttára, sírni az ő Brizeis rablányáért — mondtam abban a reményben, hogy az ötlet felszabadító mosolyt vált ki nála.

(Folytatása a következő számunkban.)